

HAC VE ASKERİ YOL ÜZERİNDE BİR MENZİL: ADANA MENZİLİ¹

Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI*

Özet

Osmanlı Devleti'nde haberleşmenin yapılabilmesi için ulakların at değiştirmek, dinlenmek ve geceyi geçirmek için durdukları, sefere giden veya dönen ordunun konakladığı, hacıların hac yolu üzerinde dinlendikleri bina veya yer anlamında kullanılan menzil sözlük anlamıyla bir günlük yol, yol üzerindeki konak yerleri ve ev manalarında. Osmanlı Devleti'nin menzil teşkilatı denilince resmî posta teşkilatı akla gelmektedir. Devlet, doğuda ve batıda üçlü yol ağı ile bütün yolları İstanbul'a bağlamıştır. Adana bu yol ağından Üsküdar'dan başlayarak Halep-Şam üzerinden Mekke ve Medine'ye kadar uzanan sağ kolu üzerindedir.

Bu çalışmada amacım XVI. yüzyılda kurulan Osmanlı menzil teşkilatı içerisinde haberleşme, askerî amaçlar dışında hac yolu üzerinde olması hasebiyle ayrı bir ehemmiyete sahip Adana menziline işleyişi, sorunları, sorunları gidermek için devletin aldığı tedbirler, bu bağlamda menzilin gelir ve giderleri ele alınacaktır. Böylece Adana menziline ve Adana'nın Osmanlı menzil sistemi içerisindeki önemi ortaya konulmuş olacaktır. Bu araştırmayı yapabilmek için Osmanlı arşiv belge ve defterlerinin yanı sıra Adana sicillerinden istifade edeceğim.

Anahtar Kelimeler: *Hac, Adana, menzil, ulak*

¹ Bu çalışmamız 17-19 Nisan 2015 tarihlerinde Adana'da yapılan I. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu'nda sunulmuş olup, ilk olarak Çukurova Araştırmaları Dergisi Cilt I, Sayı I'de yayınlanmıştır.

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, e-posta: zyagci@hotmail.com

1211	Badu (?) ¹⁵⁹
1228	Dayızade İbrahim Ağa ¹⁶⁰
1232-1233	Ahmed ¹⁶¹
1237-1238	Kurd (?) Hüseyin ¹⁶²
1238-1239	Mir Osman ¹⁶³
1239-1240	Hasan ¹⁶⁴

Sonuç

Sonuç olarak Adana menzili tarik-i cadde yani sağ kol üzerinde yer alan kadimden ola geldiği üzere varlığını devam ettiren bir menzildir. Böyle olmasının sebebi Adana'nın Anadolu'nun güneye açılan kapısı konumunda olmasının yanı sıra güneyin de Anadolu'ya giriş yerinde bulunmasıdır. Menzil teşkilatının oluşturulması ile birlikte kurulan Adana menziline işleyişinde kimi zaman devletin içinde bulunduğu duruma binaen sorunlar ortaya çıkmıştır. Çok olmamakla birlikte kimi zaman Adana'ya özgü sorunlar yaşanmıştır. Genel sorunların başında Şark seferleri nedeniyle artan ulak trafiğine bağlı olarak menzilin beygir sayısının artmasıdır. Beygir sayısının artması masrafların artması anlamına gelmektedir ki, menzilin işleyiş sürecinde sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durumda devlet imdâdiyye adı altında çevre kazalardan takviye yapılmasını sağlamıştır. Ancak bütün bunlara rağmen menzillerdeki sorunlar sona ermemiş devlet müteaddit defalar menzilleri nizama sokmak amacıyla fermanlar göndermekten hali kalmamıştır. Mübaşirler görevlendirmek suretiyle menzilleri teftiş etmeye gayret etmiştir. En nihayetinde Sultan II. Mahmud menzilleri kirahaneye çevirmiş ve posta teşkilatının kurulmasına kadar bu şekilde devam etmiştir. Adana menziline gelişim süreci de bu doğrultuda olmuştur. Önce kirahaneye çevrilen menzil, posta teşkilatının kurulması ile işlevini kaybetmiştir.

KAYNAKÇALAR

- Adana Şer'iyye Sicili, nr. 17, 23, 26, 28, 38, 39, 60, 125, 126, 128, 129, 134, 136.
 BOA. MAD., nr. 3179, 3217, 3858, 3878, 3995, 3999, 4004, 4108, 6221, 9031, 9943, 10492, 18817.
 BOA. KK., nr. 2555, 2996.
 BOA. A.DVN. MHM., nr. 94, 57.
 BOA. D.MKF., nr.
 27911, 27991, 27943, 28474, 28846, 28950, 29054, 29253, 29301, 29372, 29894, 29944, 29555, 30027, 30168, 31732, 29732, .

¹⁵⁹ BOA. C:ML., nr. 393/16094.

¹⁶⁰ AŞS., nr. 39, s. 4-5.

¹⁶¹ BOA. MAD., nr. 9031, s. 93.

¹⁶² BOA. MAD., nr. 9031, s.93.

¹⁶³ BOA. MAD., nr. 9031, s. 99.

¹⁶⁴ BOA. MAD., nr. 9031, s. 99.

- BOA. C.AS., nr. 1107/48964.
 BOA. C.NF., nr. 48/2395, 27 B/1332, 48/2393, 27 B 1324, 32/1569, 33/1636, 16148, 1107/48964,
 BOA. C.ML., nr. 393/16094.
 BOA. ML. VRD.d., nr. 4965.
 BOA. İE. ML., nr. 2581.
 BOA. AE., I. Abdülhamid, nr. 33/2511.
 Açıkel, A. (2004). Osmanlı Ulak-Menzilhâne Sistemi Çerçevesinde Tokat Menzilhânesi (1690-1840). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX (2), 1-33.
 Akgündüz, M. (2005). Surre-i Hümayûn Geleneği ve İslâm Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü. *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 107.
 Akıl, H. (2006). Eski Halep Yolu Üzerinde Kurt Kervansarayı ve Camisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XV(3), (Arkeoloji Özel Sayısı), 141-160.
 Atalar, M. (1991). *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
 Atalar, M. (1993). Hac Yolu Güzergâhı ve Masrafı (Kara Yolu, 1253/1837), OTAM, (4), 43-90.
 Baş, Y. (2013). XVIII-XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Gebze Menzilhanesi. *Turkish Studies*, VIII(5), 101-126.
 Baştürk, S. (2013). Bir Hac Yolcusunun Gözünden İstanbul'dan Hicaz'a Osmanlı Şehirleri. *International Journal of Human Sciences*, (10)1, 148-161.
 Çetin, C. (2009). *Anadolu'da Faaliyet Gösteren Menzilhaneler (1690-1750)*. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 Çetin, C. (2013). Osmanlılarda Mesafe Ölçümü ve Tarihi Süreci, *Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*. (Edit. Hasan Bahar vd.), Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 443-466.
 Çetin, C. (2013). *Ulak Yol Durak*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
 Çınar, H. (1999). Osmanlı Ulak Menzilhâne Sistemi ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep Menzilleri. (Editör: Güler Eren). *Osmanlı III*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 627-637.
 Coşkun, M. (2001). Station of the Pilgrimage Route İstanbul to Mecca Via Damascus on the Basis of the Menazilü't-Tarik İla Beyti'llahi'-'Atik By Kadri (17th Century). *Osmanlı Araştırmaları*, (21), 307-322.
 Darkot, B. (1978). "Adana", *İslam Ahsiklopedisi*, C.1, İstanbul: MEB Yayınları, 127-128.
 Develioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
 Doğanç, K. (2007). *Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme)*. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 Elam, N. (2011). Bizans Anadolu'sunun Ticari ve Dinî (Hac) ve Askeri Yol Ağı. *CIEPO 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, I, İzmir: 545-564.
 Erdem, S. (1988). Adana, *TDVİA I*, İstanbul: 348-349.
 Erdem, S. (2004). *65 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili H. 1200-1203/M. 1786-1789*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 Evliyâ Çelebi (1999). *Evlüyâ Çelebi Seyahatnamesi, III* (Yay. Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul.
 Genç, S. (2013). *Lale Devrinde Savaş*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
 Güneş, M. (2008). XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri. *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, X (3), 36-63.
 Halaçoğlu, Y. (2002). *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayını.
 Halaçoğlu, Y. (1981). Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Osmanlı Araştırmaları, II*, 146-155.

- Halaçoğlu, Y. (2004). "Menzil", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIX, İstanbul, 159-161.
- Harekat, İ. (1999) "Berid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul, 498-501.
- Heywood, C. (1999). Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Kol'daki Menzilhaneler, (Ed: Elizabeth A. Zachariadou), *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, İstanbul: 138-160.
- Kaplan, F. (1996). *6 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H. 1203/M. 1788-H. 1204/M. 1789)*. Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, M. (2008). Que Ülkesi ve Yeni Asur Devleti'nin Anadolu Politikası Bakımından Önemi. *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, X (3), 117-133.
- Kurt, M. (2010). Roma Egemenliğinde Kilikya ve Roma İç Savaşlarının Bölgedeki Yansımaları. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV (2), 483-501.
- Kurt, Y. (1992). *XVI. Yüzyılda Adana Tarihi*. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lütfi Paşa (1326). *Âsafnâme*, İstanbul.
- Mustafa Ali, *Nushatu's-Selâtin*, Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 311.
- Pehlivan, E. (2010). *Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Râşid (1282). *Tarih*, IV, İstanbul.
- Sahillioğlu, H. (1965). Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi, *Belgeler*, II (3-4), Ankara, 43-81.
- Sak, İ. ve C. Çetin (2005). XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hac Menzilleri. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 119-260.
- Tongur, H. (1946). *Türkiye'de Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünal, A. (2006). Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XV (3), (Arkeoloji Özel Sayısı), 67-102.
- Ünal, A. (2006). Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XV (3) (Arkeoloji Özel Sayısı), 15-44.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul.
- Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi (2007). *Subhî Tarihi*, (Haz. Mesut Aydınar), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım, Z. (1996). *30 Numaralı Adana Şer'iyye Sicil Defteri 1115/1703-1171/1757*. Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yağcı, Z. G. (2015) Osmanlı Menzil Teşkilatı İçerisinde İzmit Menzili ve Önemi. *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, 3-5 Nisan, Kocaeli, 15-16.
- Yaşa, S. (2004). *27 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili H. 1160/M. 1747*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, N. (1990) II. Mahmud Döneminde Menzilhaneler: "Ref -i. Menzil Bedeli. *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri Bildiriler*, İstanbul, 157-192.
- Yörük, S. (2011). *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Adana Kazası (1700-1750)*. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörük, S. (2012). Adana Şehrinin Tarihi Gelişimi (XVI-XVIII. Yüzyıllar), *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXI (3), 287-308.